

DEUIFD LIX / 2024, ss. 377-390

ROMA: KİLİSE OTORİTESİNİN OLUŞUM MERKEZİ*
(Ernest Renan)

Çev: Ömer Faruk KALINTÜRK**

I.

Hemen her zaman evrensel uygarlıkta bir rol oynamak üzere yaratılan Yahudiye, Yunanistan ve Rönesans İtalya'sı gibi uluslar ancak kendi ihtişamlarının kurbanı olduktan sonra dünya üzerindeki tüm etkilerini gösterirler. Önce ölmeleri gerekir; sonra dünya onlarla yaşar, onların ateşleri ve acıları pahasına yarattıkları şeyi kendine özümser. Aslında uluslar, kendisi için yaşayanın uzun, sakin, belirsiz kaderi ile insanlık için yaşayanın sıkıntılı, fırtınalı kariyeri arasında bir seçim yapmalıdır. Sosyal ve dini sorunları kendi içinde çözmeye çalışan bir ulus, siyasi açıdan neredeyse her zaman zayıftır. Tanrı'nın krallığını düşleyen, genel fikirler için yaşayan, evrensel çıkarlar için çalışan her ülke, bu uğurda bireysel kaderini feda eder, dünyevi bir ülke olarak rolünü zayıflatır ve yok eder. Hiç kimse kendini hiçbir zaman boş yere ateşe veremez. Yahuda dünyanın dinsel fethini gerçekleştirdiğine göre, bir ulus olarak yok olması gerekiyordu. Bu ülkede 66 yılında aşırı şiddet içeren bir devrim patlak verdi. Dört yıl boyunca, kendisini kutsayan ve lanetleyen şeylere eşit derecede meydan okumak için yaratılmış gibi görünen bu garip ırk, tarihçinin tüm gizemler karşısında olduğu gibi önünde saygıyla durması gereken bir sarsıntı geçirdi.

Bu krizin nedenleri çok eskiydi ve krizin kendisi kaçınılmazdı. Güçlü bir sosyalist ideale sahip büyük Ütopyacıların eseri olan Musa Yasası -insanların en az politik olanı- İslamiyet gibi, dini bir topluma paralel bir

---

* Bu makale Ernest Renan'ın 1880 yılında Hibbert Lectures gereği davet edildiği Londra'da verdiği "The Influence of Rome on Christianity" başlıklı konferansının üçüncüsünün tercümesidir. Metnin asıl künyesi şu şekildedir: Ernest Renan, "Rome: The Centre of the Formation of Ecclesiastical Authority (London, April 13, 1880)," in *English Conferences Of Ernest Renan*, trans. Clara Erskine Clement (Boston: James R. Osgood and Company, 1880), 73-102.

** Dinler Tarihi Doktora Öğrencisi, Exeter Üniversitesi, Teoloji ve Dini Araştırmalar Bölümü / Ph.D. Candidate, University of Exeter, Department of Theology and Religion, omerfdd@gmail.com, ORCID: 0000-0002-9767-8971.

Makalenin Gönderilme Tarihi : 08.08.2023

Makalenin Kabul Tarihi : 13.03.2024

sivil toplumu dışlıyordu. Şimdi okuduğumuz şekliyle İsa Mesih'ten önce yedinci yüzyılda hazırlandığı anlaşılan bu yasa, Asur fethi olmasaydı bile Davud'un soyundan gelen küçük krallığı yok etme aracı olacaktı. Peygamberlik unsurunun üstünlüğünden bu yana, tüm komşularıyla iç içe geçmiş, Sur'a karşı sürekli bir öfke duyan, Edom, Moab ve Ammon'dan nefret eden Yahuda krallığı artık hayatta kalamazdı. Tekrar ediyorum, kendini sosyal ve dini sorunlara adayan bir ulus, politikasını ihmal eder. İsrail'in "Tanrı'nın özel bir halkı, kâhinler krallığı, kutsal bir ulus" haline geldiği gün, artık diğer uluslar gibi bir ulus olmaması gerektiği yazılmıştır. Zıt kaderler birleştirilemez: bir yüceltme her zaman bir alçaltmayla telafi edilir.

Ahemeniş hükümdarlığı İsrail'e biraz rahat nefes aldırdı. Tüm taşra farklılıklarına karşı hoşgörülü, neredeyse Bağdat Halifeliğine ve Osmanlı İmparatorluğu'na benzeyen bu büyük feodalite, Yahudilerin kendilerini en rahat hissettikleri yönetimdi. İsa'dan önce üçüncü yüzyıldaki Ptolemaios yönetimi de onlara aynı derecede sempatik görünüyordu: Selevkoslar bile yoktu. Antakya Helen propagandasının etkin bir merkezi haline gelmişti. Antiokhos Epifanus, gücünün işareti olarak her yere Jüpiter Olimpos'un resmini dikme gereği duydu. Ardından, profan uygarlığa karşı ilk büyük Yahudi isyanı patlak verdi. İsrail, Nebukadnezar'dan beri siyasi varlığının ortadan kalkmasını sabırla desteklemişti. Dini kurumlarına karşı tehlike gördüğü hiçbir önlemi uygulamadı. Genelde asker olmayan bir ırk, kahramanlık duygusuna kapıldı; düzenli bir ordu, generaller ve taktikler olmadan Selevkosları fethetti, ortaya çıkarılan haklarını korudu ve ikinci bir özerklik dönemi yarattı. Yine de Asmon krallığı her zaman derin içsel ahlaksızlıklar tarafından rahatsız edildi. Sadece bir yüzyıl sürdü. Yahudi halkının kaderi ayrı bir ulus oluşturmak değildi. Bu halk her zaman uluslararası bir şeyin hayalini kurdu. Onun ideali şehir değil, sinagog, özgür cemaatti. Aynı şey, muazzam bir imparatorluk yaratan, ama boyunduruğu altına aldığı halklar arasında bizim anladığımız anlamda tüm milliyetleri yok eden ve onlara camiden ve *Zaviye*'den başka bir ülke bırakmayan İslam için de geçerlidir.

Teokrasi adı genellikle böyle bir toplumsal duruma verilir ve eğer bununla Sami dinlerinin ve onlardan doğan imparatorlukların en temel düşüncesinin, dünyanın efendisi ve evrensel hükümdar olarak kabul edilen Tanrı'nın krallığı olduğunu kastediyorsak, haklı olarak öyledir. Ancak bu uluslarda teokrasi, rahiplerin egemenliği ile eş anlamlı değildi. Doğrusunu söylemek gerekirse, rahip Yahudilik ve İslam tarihinde önemsiz bir rol

oynar. İktidar, Tanrı'nın temsilcisine aittir. Tanrı'nın ilham verdiği kişiye, peygambere, kutsal adama, görevini göklerden alan ve bu görevini bir mucize ile, yani başarı ile kanıtlayan kişiye. Bir peygamberin olmaması durumunda, bu güç eski peygamberlere atfedilen kıyamet alametleri ve apokrif kitapların yazarına ya da daha iyisi, ilahi yasayı yorumlayan hakime, sinagogun reisine, hatta yasanın bulunduğu muhafazayı koruyan ve onu çocuklarına aktaran aile reisine aitti. Sivil bir gücün, bir kraliyetin böyle bir toplumsal örgütlenmeyle çok az ilgisi vardır. Bu örgütlenme hiçbir zaman, tekdüzeliğin hüküm sürmediği büyük bir imparatorlukta, hoşgörülü yabancıların hakları altında, dağınık halklar arasında olduğundan daha iyi çalışmaz. Kendi bağrından bir askeri güç ilkesi çıkaramadığı için, Yahudiliğin doğası gereği siyasi olarak bağımlı olmak zorundadır. Modern liberalizm herkesin yasalar önünde eşitliği ilkesini getirene kadar, kendi yasaları ve kendi yargıçları olan toplulukları diğer devletlerin ortasında oluşturmaya çalışmıştır.

İsa'dan altmış üç yıl önce Pompei'nin orduları tarafından Yahuda'da kurulan Roma yönetimi, başlangıçta Yahudi yaşamının bazı koşullarını gerçekleştirmiş gibi görünüyordu. Roma bu dönemde, geniş imparatorluğuna kattığı ülkeleri asimile etme politikası izlemedi. Onları barış ve savaş hakkından mahrum bıraktı ve büyük siyasi meselelerde sadece hakemlik yetkisini kendine verdi.

Asmon hanedanının yozlaşmış kalıntıları ve Herodlar altında Yahudi ulusu, dini durumuna saygı duyulan yarı bağımsızlığını korudu. Ancak halkın iç duyguları çok güçlüydü. Dini fanatizmin belli bir derecesinin ötesinde, insan yönetilemez. Roma'nın Doğu'daki gücünü daha etkili kılmak için durmadan çabaladığı söylenmelidir. Başlangıçta koruduğu küçük vasal krallıklar gün geçtikçe ortadan kalktı ve eyaletler saf ve basit bir şekilde imparatorluğa geri döndü. Romalıların idari gelenekleri, en makul yönleriyle bile, Yahudiler için iğrençti. Genel olarak, Romalılar, bu ulusun titiz vicdanına en büyük hoşgörüyü gösterdiler; ama bu yeterli değildi: işler öyle bir noktaya gelmişti ki, kanonik bir soruna dokunmadan hiçbir şey yapılamazdı. İslamiyet ve Yahudilik gibi bu mutlak dinler herhangi bir iştirake izin vermezler; eğer hüküm sürmezlerse, kendilerini zulme uğramış olarak adlandırırılar. Şayet kendilerini güvende hissedilerse, zorlayıcı olur ve çevrelerindeki diğer tapınmalara yaşamı imkânsız hale getirmeye çalışırlar.

Josephus'un bize anlattığı o garip mücadeleyi - Yeruşalim'deki dehşeti, kentın komutanı Simon Bar-Gioras'ı, tapınağın efendisi Giscala'lı John'u suikastçileri ile birlikte- size anlatırsam planımdan sapmış olurum. Fanatik hareketler, onlara katılanlardan nefret, kıskançlık ve meydan okumayı dışlamaktan çok uzaktır. Birlikte hareket eden çok kararlı ve tutkulu insanlar normal olarak birbirlerinden şüphelenirler ve bunda bir güç vardır; çünkü karşılıklı şüphe aralarında korku yaratır, onları demir bir zincir gibi bağlar, kaçışları ve zayıflık anlarını engeller. Çıkar, *coterie*'yi [zümreyi] yaratır. Mutlak ilkeler bölünme yaratır ve düşmanları yok etme, kovma, öldürme isteğini uyandırır. İnsan ilişkilerini yüzeysel olarak değerlendirenler, devrimciler ifade edildiği gibi "birbirlerini yediklerinde" bir devrimin bastırıldığına inanırlar. Aksine bu, devrimin tüm enerjisine sahip olduğunun, kişisel olmayan bir coşkunun devrime hükmettiğinin bir kanıtıdır. Bu hiçbir yerde Yeruşalim'deki korkunç dramdan daha açık bir şekilde görülmez. Burada aktörler, Orta Çağ inancına göre, Şeytan'ın dans eden ve birbirlerini ellerinden tutan çok sayıda insanı fantastik bir uçuruma çekmek için bir zincir oluşturduğu görülen bazı cehennem turları gibi ölüm sözleşmesine girmiş gibi görünüyorlar. Dolayısıyla devrim, hiç kimsenin öncülük ettiği danstan kaçmasına izin vermez. Terör, ılımlıların arkasındadır. Sırayla, bazılarını yücelterek ve diğerleri tarafından yüceltilerek uçuruma doğru koşarlar. Hiç kimse geri çekilemez; çünkü her birinin arkasında, geri çekilmek istediği anda onu ilerlemeye zorlayan gizli bir kılıç vardır.

İşin en garip yanı ise bu delilerin tamamen yanılmamış olmalarıdır. Yeruşalim'in yanarken bile ebedi olduğunu söyleyen Yeruşalim fanatikleri, onları sadece katil olarak görenlere göre gerçeğe daha yakındı. Askeri konuda kendilerini kandırdılar, ama uzak dini sonuç konusunda değil. Bu sıkıntılı günler aslında Yeruşalim'in dünyanın ruhani başkenti haline geldiği ana işaret etmektedir. İlham verdiği aşkın yakıcı bir ifadesi olan Kıyamet, insanlığın dini yazıları arasında yerini almış ve orada sevgili şehrin imajını kutsamıştır. Ah, bir azizin ya da bir kötünün, bir aptalın ya da bir bilgenin geleceğini asla tahmin etmemek ne kadar önemlidir! Sıradan insanların şehri olan Yeruşalim'in, ilginç olmayan tarihini sonsuza dek sürdürecekti. Hıristiyanlığın beşiği olma gibi eşsiz bir onura sahip olduğu içindir ki Giscala'lı John'ların, Bar-Giora'ların -görünüşte ülkelerinin belaları, gerçekte ise onun yüceltilmesinin araçları- kurbanı olmuştur. Josephus'un haydutlar ve suikastçılar olarak gördüğü bu bağnazlar, en üst düzeyde politikacılar ama beceriksiz askerlerdi: yine de kurtarılamayacak bir ülkeyi kahramanca kaybettiler. Maddi bir kenti kaybettiler: Yeruşalim'in manevi

hükümdarlığını kurdular, ıssızlığında Hirodes ve Süleyman'ın günlerinden çok daha görkemli bir şekilde oturdular. Bu muhafazakârlar, bu Sadukiler gerçekten ne istiyorlardı? Onlar, Emesa, Tyane, Comane gibi bir rahipler kentinin devam etmesini istiyorlardı. Kabaran coşkunun ulusun yıkımı olduğunu ilan ettiklerinde kendilerini kandırmadıkları kesindi. Devrim ve Mesihçilik Yahudi halkının ulusal varlığını yok etti; ama devrim ve Mesihçilik bu halkın gerçek mesleği - evrensel uygarlığa katkıda buldukları bir meslek!

II.

Roma'nın zaferi tamamlanmıştı. Bizim ırkımızdan, bizim kanımızdan, bizim gibi bir adam, eğer okuyabilseydik atalarımızın çoğuna rastlayacağımız lejyonların başında, Semitizmin kalesini yıkmaya, vahyedilmiş, kabul edilmiş yasaya aldığı en büyük zararı vermeye gelmişti. Bu, Roma hakkının ya da daha doğrusu rasyonel hakkın, vahiyden yoksun, tamamen felsefi bir yaratımın, bir vahyin meyvesi olan Yahudi Tora'sının üzerindeki zaferiydi. Kökleri kısmen Yunan olan, ama Latinlerin pratik dehasının çok iyi bir rol oynadığı bu hak, Roma'nın mağluplara bağımsızlıkları karşılığında getirdiği mükemmel bir armağandı. Roma için kazanılan her zafer, hak için kazanılmış bir zaferdi. Roma dünyaya birçok açıdan Yahudilerinkinden daha iyi bir ilke getirdi: Yani tamamen sivil bir toplum anlayışına dayanan profan devleti kastediyorum.

Titus'un zaferi o zamanlar birçok açıdan meşruydü ama yine de daha yararsız bir zafer görülmemişti. Roma'nın içler acısı dinsel hiçliği, zaferi verimsiz hale getirdi. Bu zafer Yahudiliğin ilerlemesini tek bir gün bile geciktirmedi: imparatorluğun dinine bu zorlu rakibe karşı mücadele etmek için ek bir şans vermedi. Yahudi halkının ulusal varlığı sonsuza dek kaybolmuştu; ama bu bir lütuftu. Yahudiliğin gerçek ihtişamı, doğmak üzere olan Hıristiyanlıktı. Yeruşalim'in ve tapınağın yıkılması Hıristiyanlık için eşsiz bir iyilikti.

Tacitus'a göre Titus'un mantığı doğru aktarılırsa, muzaffer general tapınağın yıkılmasının Yahudiliğin olduğu kadar Hıristiyanlığın da mahvolması anlamına geleceğine inanıyordu. Hiç kimse bu kadar tamamen kandırılmamıştı. Romalılar kökü sökerken aynı zamanda filizi de yok edeceklerini düşündüler; ama filiz zaten kendi hayatını yaşayan bir çalıydı. Eğer tapınak ayakta kalsaydı, Hıristiyanlık kesinlikle gelişimini durdurmuş olacaktı. Ayakta kalan tapınak tüm Yahudilik işlerinin merkezi olmaya

devam edecekti. Her zaman dünyanın en kutsal yeri olarak kabul edilecekti: hacılar oraya gelecek ve haraçlarını oraya getireceklerdi. Kutsanmış avlularla çevrili Yerus̄alim Kilisesi, sahip olduğu önceliğinin gücüyle, tüm dünyanın saygısını kazanmaya, Pavlus Kilisesi'nin Hıristiyanlarına zulmetmeye, bir kişinin kendisine İsa'nın öğrencisi deme hakkına sahip olabilmesi için sünnet olması ve Musa kanunlarına uyması gerektiğini söylemeye devam edecekti. Tüm etkili propagandacılık yasaklanırdı: misyonerden Yerus̄alim'de imzalanmış itaat mektupları istenirdi. İsa'nın ailesine mensup saf Yahudiler olan Yakup gibi adamların başkanlığı altında bir tür kardinaller kolejinden oluşan bir patriklik, reddedilemez bir otoritenin merkezi kurulacak ve yeni doğan Kilise için büyük bir tehlike oluşturacaktı. Aziz Pavlus'un onca talihsizlikten sonra her zaman Yerus̄alim Kilisesi'ne bağlı kaldığını görünce, bu kutsal şahsiyetlerle bir kopuşun ne gibi zorluklar yaratacağı anlaşılır. Böyle bir bölünme çok büyük bir olay olarak kabul edilirdi. Yahudilikten ayrılmak imkansız olurdu; ve bu ayrılık yeni dinin varlığının vazgeçilmez koşuluydu. Anne çocuğunu öldürmek üzereydi. Tapınak bir kez yıkıldı mı, Hıristiyanlar artık onu düşünmez oldular: çok yakında onu kutsal bir yer olarak görecekler: İsa onlar için her şey olacak. Yerus̄alim'deki Hıristiyan Kilisesi de aynı şekilde ikincil bir öneme indirgenmişti. Gücünü oluşturan unsurun, *despotizm*'nin, İsa'nın ailesinin üyelerinin, Klopas'ın oğullarının etrafında yeniden örgütlendi; ama artık hüküm sürmeyecek. Bu nefret ve dışlama merkezi bir kez yok edildiğinde, İsa'nın Kilisesi'ndeki karşıt tarafların uzlaşması kolaylaşacaktır. Petrus ve Pavlus uyumlu hale getirilecek ve yeni doğan Hıristiyanlığın korkunç ikiliği ölümcül bir yara olmaktan çıkacaktır. Batana ve Havran'ın derinliklerinde kaybolan Yakup ve Klopas'a bağlı küçük grup Ebionit mezhebine dönüşür ve yavaş yavaş ölür.

İsa'nın bu akrabaları dindar, sakin, yumuşak, alçakgönüllü, çalışkan, İsa'nın yoksullukla ilgili en katı emirlerine sadık, ama aynı zamanda "İsrail'in Çocuđu" unvanını diğer tüm avantajlardan önce düşünen çok sıkı Yahudilerdi. 70 yılından yaklaşık 110 yılına kadar, Ürdün'ün ötesindeki kiliseleri gerçekten yönettiler ve bir tür Hıristiyan senatosu oluşturdular. Soyağaçlarıyla ilgili bu meşguliyetlerin yeni doğan Hıristiyanlık için ne kadar büyük bir tehlike olduğunu göstermeye gerek yoktur. Hıristiyanlığın bir tür soyluluğu oluşmak üzereydi. Siyasi düzende soyluluk devlet için neredeyse bir zorunluluktur. Siyaseti ideal olmaktan çok maddi kılan kaba mücadele unsurlarına sahip olan bir devlet, ancak belirli sayıda aile, gelenek ve ayrıcalıkla onun refahını koruma, onu temsil etme ve savunma görevine ve çıkarına sahip olduğunda çok güçlüdür.

Ancak ideal devlet düzeninde doğum bir şey ifade etmez: her bireye gösterdiği doğruluk ve yaptığı iyilik oranında değer verilir. Dini, edebi, ahlaki bir amacı olan kurumlar, aile, kast, kalıtım düşünceleri hakim olduğunda kaybolur. Eğer Pavlus'un kiliseleri bu aristokrasiye karşı koyacak kadar güçlü olmasaydı, İsa'nın yeğenleri ve kuzenleri Hıristiyanlığı mahvederdi; bu aristokrasinin eğilimi sadece kendini saygın ilan etmek ve din değiştirenlere davetsiz misafir muamelesi yapmak olurdu. İslam'da Ali taraftarlarınıninkine benzer bazı iddialar ortaya atılmıştır. Hicretin ilk yüzyılındaki mücadelelerin sonucu, dikkatle bakıldığında peygamberin şahsına çok yakın olan herkesi reddetmek olmasaydı, İslamiyet kesinlikle peygamberin ailesinin neden olacağı utanç altında yok olurdu. Büyük bir adamın gerçek mirasçıları, kan bağı olan akrabaları değil, onun çalışmalarını devam ettirenlerdir. İsa'nın geleneğini kendi mülkiyeti olarak gören küçük Nasıralılar cemaati kesinlikle onu boğacaktı. Ne mutlu ki bu dar çevre çok geçmeden ortadan kayboldu: İsa'nın akrabaları kısa sürede Havran'ın iç kesimlerinde unutuldu. Bunlar orada tüm önemlerini kaybettiler ve İsa'yı, tanıdığı tek aile olan gerçek ailesiyle baş başa bıraktılar - "Onlar Tanrı'nın sözünü işitirler ve tutarlar" dediği kişiler.

III.

Yeruşalim Kilisesi batarken, Roma Kilisesi yükseldi ya da daha doğrusu Titus'un zaferini izleyen yıllarda bir olgu açıkça ortaya çıktı. Roma Kilisesi giderek daha fazla Yeruşalim Kilisesi'nin mirasçısı ve yedeği haline geldi. İki kilisenin ruhu aynıydı: Yeruşalim'de tehlike olan şey Roma'da avantaja dönüştü. Geleneğe ve hiyerarşiye duyulan zevk ve otoriteye duyulan saygı bir şekilde tapınaktan Batı'ya nakledilmişti. İsa Mesih'in kardeşi Yakup, Yeruşalim'de bir tür papa olmuştu. Roma, Yakup'un rolünü üstlenmek üzeredir. Roma'da bir papamız olacak. Titus olmasaydı, papa Yeruşalim'de olacaktı, ama şu büyük farkla ki Yeruşalim'deki papa yaklaşık bir ya da iki yüz yıl içinde Hıristiyanlığı yok edecekti, oysa Roma'daki papa onu evrenin dini haline getirdi.

Burada, birinci yüzyılın ilk yıllarında Roma Kilisesi'nin başı olduğu anlaşılan çok önemli bir kişi var; bu kişi hakkında en bilgili ve aydın eleştirmenlerinizden biri olan Bay Lightfoot [1828-1889] ile aynı fikirde olduğumu görmekten mutluluk duyuyorum. Romalı Clement bahsediyorum. İçinde bulunduğu yarımkürede, güzel ve uzak bir tarihin parlak tozları arasında neredeyse kaybolmuş olan Clement, ilk

Hıristiyanlığın büyük figürlerinden biridir: Giotto'nun silinmiş eski bir freskinin başı olduğu söylenebilir, altın halesi ve çarpıcı saflık ve tatlılıktaki bazı silik özellikleriyle hala tanınabilir. Şüphe götürmeyen tek bir şey vardır: O da zamanının kilisesinin tamamen ruhani hiyerarşisinde sahip olduğu yüksek rütbe ve bunu sürdürdüğü eşsiz itibardır. Onun onayı yasayı oluşturdu. Tüm taraflar ona yapıştı ve kendilerini onun otoritesi altında korumak istediler. Gerçekleştirilmek üzere olan büyük işin en enerjik temsilcilerinden biri olması muhtemeldir: Ölümünden sonra Petrus ve Pavlus'un uzlaşmasını kastediyorum, bu birlik olmadan Mesih'in işi ancak yok olabilirdi. Gelenek tarafından yüceltilen yüksek kişiliği, Petrus'tan sonra ilkel Hıristiyan Roma'sının en kutsal figürüydü.

Roma Kilisesi'nde belirli bir üstünlük fikri kendini göstermeye başlamıştı bile. Diğer kiliselere danışmanlık yapma ve aralarındaki anlaşmazlıkları çözme hakkı bu kiliseye verilmişti. Havariler arasında Petrus'a da benzer ayrıcalıkların tanınmış olduğuna inanılır. Şimdi Petrus ve Roma arasında daha da yakın bir bağ kurulmuştu. Clement'in zamanında, Korint'teki Kilise'yi büyük anlaşmazlıklar bölmüştü. Roma Kilisesi, bu sıkıntılarda başvurulan, bize kadar korunmuş olan bir mektupla cevap verdi. Mektup anonimdir; ama çok eski bir geleneğe göre mektubun yazarı Clement'tir. Korint'teki kilise Aziz Pavlus'tan bu yana çok az değişmişti. Aynı gururlu, tartışmacı ve zayıf ruha sahipti. Hiyerarşiye karşı başlıca muhalefetin bu Yunan ruhunda bulunduğu açıktır, her zaman hareketlidir, çünkü her zaman hayat doludur, disiplinsizdir (ve kendi adımı bunu beğeniyorum), bir kalabalıktan nasıl bir sürü oluşturacağını bilmez. Kadınlar ve çocuklar tam bir isyan halindeydi. Bazı üst düzey doktorlar, her konuda derin bir sezgiye ve dil armağanına ve ruhları ayırt etmeye benzer mistik sırlara sahip olduklarını hayal ediyorlardı. Bu doğaüstü armağanlarla onurlandırılanlar eskileri küçümsüyor ve onların yerine geçmeyi arzuluyorlardı. Korint'te saygın bir kilise meclisi vardı, ancak bu meclis en yüksek gizemciliği kabul etmemişti. İleri gelenler onu gölgede bıraktılar ve kendilerini onun yerine koydular. Hatta bazı *presbiteryenler* görevden alındı. Yerleşik hiyerarşi ile kişisel vahiyler arasındaki mücadele başladı ve bu mücadele Kilise tarihini doldurdu; ayrıcalıklı ruh, onurlandırıldığı lütuflara rağmen, ruhani yaşamdan yoksun kaba bir ruhban sınıfının resmi olarak ona hükmettiğinden şikayet ediyordu. Bunun bireysel mistisizmin sapkınlığı olduğunu, otoriteye karşı ruhun haklarını savunduğunu, tanrısallıkla doğrudan ilişkisi sayesinde sıradan ölümlülerin ve sıradan ruhban sınıfının üzerine çıktığını iddia ettiğini görüyoruz.

Roma Kilisesi her zaman bir düzen, itaat ve kural kilisesiydi. Temel ilkesi, alçakgönüllülük ve boyun eğmenin en yüce armağanlardan daha değerli olduğuydu. Mektubu, Hıristiyan Kilisesi'nde otorite ilkesinin ilk tezahürüdür.

Birkaç yıl önce, o zamanlar senatör olan bir Fransız başpiskoposu Tribune'de, "Din adamlarım benim alayımdır" dediğinde büyük bir şaşkınlık yaşanmıştı. Clement bunu ondan önce söylemişti. Düzen ve itaat, ailenin ve kilisenin en yüce yasalarıydı. "Hükümdarlarımızın emrinde hizmet eden askerleri düşünelim. Nasıl bir düzen, nasıl bir dakiklik, nasıl bir itaatle emirlerine itaat ediyorlar: hepsi vali, tribün ya da yüzbaşı değil; ama her biri kendi rütbesinde imparatorun ve şeflerinin emirlerini yerine getiriyor. Büyük küçük olmadan, küçük de büyük olmadan var olamaz. Her şeyde farklı unsurların bir karışımı vardır ve bu karışım sayesinde her şey ilerler. Örneğin bedenlerimizi ele alalım. Baş, ayaklar olmadan bir hiçtir; ayaklar da baş olmadan bir hiçtir. En küçük organlarımız bile gereklidir ve tüm bedene hizmet eder: hepsi bir araya gelir ve bütünü koruması için aynı itaat ilkesine itaat eder."

Kilise hiyerarşisinin tarihi üçlü bir tahttan çekilmenin tarihidir; inananlar topluluğu önce tüm yetkilerini eskilerin ya da *presbiterin* eline verir; *presbiterler* sonunda yetkilerini *episkopos* olan bir kişiye devreder; sonra Latin Kilisesi'nin *episkoposları* içlerinden birini başları olarak tanır ve bu kişi papa olur. Bu son gelişme, eğer böyle adlandırabilirsek, zamanımıza kadar tamamlanmamıştır. Episkoposluğun yaratılması ise tam tersine ikinci yüzyılın eseridir. Kilisenin *presbyteri* tarafından özümsemesi miladi 100 yılından önce gerçekleşmiştir. Clement Romanus'un mektubunda henüz episkoposlukla değil, presbitlikle ilgilenmektedir. Orada diğerlerinden üstün ve onları tahttan indirmeye yetkili bir *presbyteros*'un izine rastlamıyoruz; ama yazar *presbyteros*'un ve ruhban sınıfının halkın üstünde olduğunu kesin olarak ilan eder. Elçiler kiliseleri kurarken, Kutsal Ruh'un esinlemesiyle "piskoposları ve gelecekteki imanlıların diyakozlarını" seçmişlerdir. Elçilerden kaynaklanan güç düzenli bir silsile ile aktarılmıştır. O halde hiçbir kilisenin kıdemlilerini tahttan indirmeye hakkı yoktur. Zenginlerin ayrıcalığı kilisede hiçbir şey değildir. Buna göre, mistik armağanlara sahip olanlar, kendilerini hiyerarşinin üstünde görmek yerine, daha itaatkâr olmalıdırlar. Bu, şu büyük sorunu içerir: "Kilisede kim vardır? Halk mı? Din adamları mı? İlham mı?" Bu sorun daha Aziz Pavlus'un zamanında ortaya atılmıştı ve o da bu sorunu gerçek anlamda karşılıklı

hayırseverlikle çözmüştü. Bir mektup bu soruyu saf Katoliklik anlamında ele alır. Apostolik unvan her şeydir: halkın hakkı hiçbir şeye indirgenmez. O halde Katolikliğin kökeninin Roma'da olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz, çünkü ilk kurallarını Roma Kilisesi koymuştur. Sezgi ruhani armağanlara, bilime ve ayrıcalığa ilişkindir: hiyerarşiye, kanonik tören aracılığıyla aktarılan ve kendisini kesintisiz bir zincirle havarilere bağlayan güçlere aittir. İsa'nın tasarladığı ve Aziz Pavlus'un da kabul ettiği gibi özgür kilise, gelecek için hiçbir şey barındırmayan bir Ütopya'ydı. Evanjelik özgürlük onu yok etmişti ve hiyerarşiyle birlikte tekdüzeliğin ve ölümün de zaman içinde geleceği fark edilmemişti.

IV.

Clement muhtemelen ne Petrus'u ne de Pavlus'u görmüştü. Büyük pratik anlayışı ona Hıristiyan Kilisesi'nin kurtuluşunun iki kurucunun uzlaşmasını gerektirdiğini göstermiştir. Bize bu uzlaşmayı tamamlanmış olarak sunan ve bazı ilişkilerde bulunduğu anlaşılın Elçilerin İşleri'nin yazarını etkiledi mi, yoksa bu iki dindar ruh, Hıristiyan görüşüne verdiği önyargı nedeniyle kendiliğinden mi anlaşmaya vardı? Elimizde kanıt olmadığı için bu konuda bilgimiz yok. Kesin olan bir şey varsa, o da Petrus ve Pavlus'un uzlaşmasının bir Roma işi olduğudur. Roma'nın iki kilisesi vardı; biri Petrus'tan, diğeri Pavlus'tan geliyordu. Bazıları Petrus'un, bazıları da Pavlus'un okulundan geçerek İsa'ya gelen çok sayıda kişi, "Ne yani, o zaman iki Mesih mi var?" diye haykırmak istiyordu. "Hayır: Petrus ve Pavlus birbirlerini mükemmel bir şekilde anlıyorlar: birinin Hıristiyanlığı diğerrinin Hıristiyanlığıdır" diye cevap verebilmek gerekiyordu. Belki de (bu M. Strauss'un [1808-1874] dahiyane bir hipotezidir) mucizevi balık avı efsanesine bu amaçla hafif bir bulut eklenmiştir. Luka'nın anlattığına göre, Petrus'un ağları kolayca alınabilecek çok sayıda balığı alamazdı; Petrus yardımına gelmeleri için iş arkadaşlarına bir işaret yapmak zorunda kaldı. İkinci bir tekne (Pavlus ve arkadaşları) birincisi gibi doldu ve Tanrı'nın krallığının balıkçılığı bereketlendi.

Elçilerin yaşamı belirsizleşmeye başlar. Onları görenlerin hepsi ortadan kayboldu: çoğu hiçbir yazılı eser bırakmadı. Bu bakir tuval üzerine nakış işlemek için hâlâ tam bir özgürlük vardı. Dostlar ve düşmanlar, tezlerini desteklemek ve nefretlerini tatmin etmek için bilinmeyenlerden yararlandılar. 130 yılına doğru, yani elçilerin ölümünden yaklaşık altmış altı yıl sonra, Roma'da büyük bir Ebionit efsanesi üretildi ve Petrus'un vaazları ya da seyahatleri başlığıyla adlandırıldı. Elçilerin başının görevleri, özellikle de Fenike kıyıları boyunca yaptıkları; din değiştirmeler, hepsinden

önemlisi, bu çağda Hıristiyan vicdanının hayaleti olan büyük Mesih karşıtı Sihirbaz Simon'a karşı mücadeleleri anlatılıyordu. Ancak bu nefret edilen ismin altında sık sık başka bir kişi gizleniyordu: Bu kişi sahte elçi Pavlus'tu, yasanın düşmanı, Kilise'nin gerçek yıkıcısı. Gerçek Kilise, Rab'bin kardeşi Yakup'un başkanlık ettiği Yeruşalim'deki Kilise'ydi. Bu merkezi okuldan gelen mektupları gösteremeyen hiçbir elçiliğin değeri yoktu. Pavlus'un böyle bir mektubu yoktu: bu nedenle o bir davetsiz misafirdi. O, gerçek ekicinin adımlarına dara ekmek için arkadan gelen "insan düşmanı" idi. Petrus onun sahtekârlıklarını, kişisel vahiylerle ilgili sahte iddialarını, üçüncü göğe yükselişini, İsa hakkında Müjde'yi işitenlerin anlamadığı bazı şeyleri bildiğini iddia etmesini, kendisinin ve öğrencilerinin İsa'nın tanrısallığını abartılı bir şekilde yorumlamalarını ne büyük bir öfkeyle inkâr etti!

Yarı cahil mezhepçilerin bu garip fikirleri Roma'nın dışında sonuçsuz kalabilirdi; ama Petrus'la ilgili her şey dünyanın başkentinde önem kazandı. Sapkınlıklarına rağmen, "Petrus'un Vaazları" ortodokslar için çok ilgi çekiciydi. Petrus'un önceliği orada ilan edildi. Aziz Pavlus bu şekilde yaralandı; ancak birkaç rötuş bu saldırılardaki şok edici şeyleri hafifletti. Yeni kitabın özelliklerini azaltmak ve onu Katoliklere uyarlamak için çeşitli girişimlerde bulunuldu. Kitapları ait olunan mezhebe göre yeniden şekillendirmek günün modasıydı. Yavaş yavaş olayların gücü anlaşıldı: tüm mantıklı insanlar, İsa'nın işi için sadece Hıristiyan doktrininin iki başının mükemmel bir şekilde uzlaştırılmasında güvenlik olduğunu gördü. Pavlus'un altıncı yüzyılda bile bazı azılı düşmanları vardı: her zaman Marcion gibi bazı hevesli takipçileri vardı. Sağın ve solun bu inatçı adamlarının dışında, okullardan birindeki Hıristiyanlıklarından önce, diğerinin Hıristiyan olarak adlandırılma hakkını tamamen tanıyan ılımlı kitlelerin bir birliği vardı. Mutlak Yahudiliğin taraftarı olan Yakup, sünnetin gerçek şefi olmasına rağmen kurban edildi. Pavlus'un öğrencileri için çok daha az sakıncalı olan Petrus ondan önce tercih edildi. Yakup, Yahudi-Hıristiyanlar dışında hiçbir sadık taraftar bırakmadı.

Bu uzlaşmada en çok kimin kazançlı çıktığını söylemek zordur. Tavizler esas olarak Pavlus tarafından gelmiştir: Pavlus'un bütün öğrencileri diğerlerini zorlanmadan kabul ederken, Petrus'un öğrencileri Pavlus'un takipçilerini geri püskürtmüştür. Ancak tavizler genellikle güçlü olanlardan gelir. Gerçekte, her gün Pavlus'un zaferini onaylıyordu.

Yahudi olmayan her din değiştiren dengeyi kendi lehine çeviriyordu. Suriye'nin dışında, Yahudi-Hıristiyanlar yeni din değiştirenlerin dalgası tarafından yutuldu. Pavlus'un kiliseleri zenginleşti: iyi bir yargıya, sağlam bir zihne ve diğerlerinin sahip olmadığı bazı maddi kaynaklara sahiptiler. Ebionit kiliseleri ise tam tersine her geçen gün daha da fakirleştiler. Pavlus'un kiliselerinin parası, hiçbir şey kazanamayan ama ilkel ruhun geleneksel yaşamına sahip olan bazı görkemli fakir adamların desteklenmesi için harcanıyordu. Bu sonuncuların yüce dindarlığı ve sert tavırları, bu gelenekleri taklit eden ve özümseyen Pagan kökenli Hıristiyan toplulukları tarafından hayranlıkla karşılandı. Kısa bir süre sonra hiçbir ayırımın olmadığı ortaya çıktı: Aziz Luka ve Romalı Clement'in tatlı ve uzlaştırıcı ruhu galip geldi. Barış anlaşması mühürlendi. Petrus'un Yahudi olmayanların ilk meyvelerini dönüştürdüğü, onları yasanın boyunduruğundan kurtardığı kabul edildi. Petrus ve Pavlus'un Roma Kilisesi'nin iki başı, kurucusu olduğu kabul edildi; Petrus ve Pavlus ayrılmaz bir çiftin yarısı oldular -güneş ve ay gibi iki ışık. Birinin öğrettiğini diğeri de öğretirdi. Her zaman uyum içinde olmuşlardı: aynı düşmanlara karşı koymuşlar, Büyücü Simon'un kurbanı olmuşlardı. Roma'da kardeş gibi yaşıyorlardı; Roma Kilisesi onların ortak eseri idi. Bu kilisenin üstünlüğü çağlar boyunca yerleşmişti.

Böylece, bu tarafların uzlaşmasından, bu ilkel mücadelelerin çözülmesinden, büyük bir birlik ortaya çıktı - Katolik Kilisesi, Petrus ve Pavlus'un Kilisesi, ilk yüzyıla damgasını vuran rekabetlere yabancı olan bir kilise.

Her şeyden önce, tarafları meşgul eden ve çok çeşitli kombinasyonlar için bir fırsat veren iki havarinin ölümüydü. Gelenek dokusu bu açıdan, neredeyse İsa efsanesinin inşasına başkanlık eden kadar zorlayıcı olan içgüdüsel bir sancı ile büyüdü. Petrus'un ve Pavlus'un yaşamının sona ermesi *a priori* olarak emredilmişti. Mesih'in, Zebedi'nin öğullarının ölümünü bildirdiği gibi, Petrus'un şehit edileceğini de önceden bildirdiği ileri sürüldü. Zorla uzlaştırılmış olan bu iki kişiyi ölümde birleştirme ihtiyacı hissedildi. Birlikte ya da en azından aynı olayın sonucu olarak öldükleri umuluyordu ve belki de bu doğru olmaktan uzak değildi. Bu kanlı dramla kutsandığına inanılan yerler erkenden belirlenir ve *memoria* [hatıralar] ile kutsanırdı. Her durumda, insanlar ne istedilerse sonunda doğru çıkmıştır. Gelenek, tarihi geriye dönük olarak, olması gerektiği gibi ve asla olmadığı gibi yapar. Kısa bir süre önce İtalya'nın her uğrak yerinde Victor Emmanuel [1820-1878] ve IX. Pius'un [1792-1881] portreleri yan

yana aslıydı ve halk, uzlaşmaları İtalya için genellikle gerekli görülen ilkeleri temsil eden bu iki adamın gerçekte tamamen birleşmesini arzuluyordu. Zamanımızda bu tür görüşler kendilerini tarihe dayatırsa, bir gün ciddi olduğu söylenen belgelerde Victor Emmanuel ve IX. Pius'un (muhtemelen Garibaldi [1807-1882] de eklenecektir) birbirleriyle gizlice görüştikleri, birbirlerini anladıkları ve sevdikleri ortaya çıkacaktır. Orta çağ boyunca, farklı zamanlarda, Dominikenlerin ve Fransiskanların nefretlerini yatıştırmak için benzer girişimlerde bulunuldu; bu iki tarikatın kurucularının en sevgi dolu ilişki içinde birlikte yaşayan iki kardeş olduğunu; başlangıçta kurallarının aynı olduğunu ve Aziz Dominik'in kendisini Aziz Francis'in kordonuyla kuşattığını kanıtlamak için.

Petrus ve Pavlus'la ilgili efsane çok zengin ve hızlı bir şekilde yayıldı. Roma ve tüm çevresi, özellikle Ostia'ya kadar olan yol, iki havarinin son günleriyle bağlantılı olduğu iddia edilen hatıralarla doluydu. Bir sürü dokunaklı olay; Petrus'un kaçıışı, İsa'nın çarmihini taşıırken görülmesi, *iterum crucifigi* [tekrar çarmıha gerilme], Petrus ve Pavlus'un son vedaları, Petrus'un karısıyla buluşması, Pavlus'un Salvian sularındaki hali, Plautilla'nın saçlarını bağlayan mendili Pavlus'un gözlerini sarması için göndermesi... Tüm bunlar, sadece zeki ve becerikli bir yazarın eksik olduğu güzel bir bütün oluşturuyordu. Artık çok geçti; ilk Hıristiyan edebiyatının pınarları tükendi, Elçilerin İşleri'nin anlatıcısının dinginliği kayboldu; sesi artık ne öyküde ne de romantizmde yükseldi. Eşit derecede apokrif yazılardan oluşan bir kalabalık arasında seçim yapmak imkansızdır: insan boşuna bu anlatıları en saygıdeğer isimlerle (sahte-Linus, sahte-Marcellus) korumaya çalışır; Petrus ve Pavlus'un Roma efsanesi her zaman düzensiz bir durumda kalır. Dindar rehberler tarafından ciddi bir şekilde okunmaktan çok anlatılırdı. Bu yerel bir meseleydi: bununla ilgili hiçbir metin kutsanmamış ve kiliselerde okunması için muteber sayılmamıştır.

Bayanlar ve baylar, aranızdan birçoğu Roma'ya gidecek ya da oraya dönecek. Ah, pekâlâ! Eğer bu konferansların iyi bir anısını saklıyorsanız, benim anıma Salvian sularına, *alle tre fontane*'ye [San Paolo alle Tre Fontane/ Üç Çeşme'de Aziz Paul], Vatikan'ın surları dışında kalan Aziz Pavlus'a [ait olduğuna inanılan türbesine] gidin. Burası Roma Campagna'sının en güzel yerlerinden biridir; ıssız, nemli, yeşil ve hüznüldür. Orada, topraktaki derin bir çukurda, hiçbir canlı ayrıntının rahatsız etmediği o büyük yatay çizgilerle taçlandırılmış, berrak ve soğuk pınarlar vardır. Mezarın ateşi ve küfü orada solunur. Bazı Trappistler orada yerleşmiş, dini intiharlarını

bilinçli bir şekilde uyguluyorlar. Oraya gittiğinizde bir süre oturun, çok uzun sürmesin (insan orada çabuk ateşlenir) ve Trappistler size Pavlus'un başının yaptığı üç bağdan fışkıran suyu içirirken, buraya sizinle bu efsaneleri konuşmak için gelen ve sizin de büyük bir nezaket ve dikkatle dinlediğiniz kişiyi düşünün.